

חד דרוג 3 ת"א טל. 6414587 פקס. 6436334

מאת: ד"ר דינה ורדי מנהלת בית הספר "ברושים"
מירי גולן מורה לאומנות האוריגמי

אוריגמי בבית הספר ברושים

בבית הספר לחינוך מיוחד "ברושים" ע"ש גילה הרצוג ברמת אביב לומדים כיום כ- 140 תלמידים, אשר אובחנו כילדים עם אינטליגנציה תקינה ומעלה, הסובלים מהפרעות רגשיות, הסתגלותיות והתנהגותיות קשות. בית הספר רואה עצמו כסוכן שינוי טיפולי-שיקומי ועל כן הוא מקבל תלמידים לתקופה מוגבלת של כארבע שנים, ויעדו המרכזי הוא לאפשר לתלמיד לחזור ולהשתלב במערכת החינוך הרגילה. בית הספר כולל כיתות א' עד י' (בגילים 6-16) ורוב בוגריו אכן משתלבים בבתי ספר יסודיים, חטיבות ביניים, תיכונים ומקצועיים רגילים, כל בוגר על פי צרכיו ויכולותיו. בצוות בית הספר מורים לחינוך מיוחד, מורים למקצועות ספציפיים בתחומי המלאכה, האומנות, הספורט לענפיו, ואנשי מקצוע בפסיכולוגיה ועבודה סוציאלית.

דרך העבודה של "ברושים" הינה אינטגרטיבית. יחד עם שימת דגש על הישגים בתחומי הלימוד הרגילים, נחשף התלמיד לפעילות תרבותית, ספורטיבית, וחברתית אינטנסיבית כיחיד, כחבר בקבוצה וכחבר בקהילה. הוא נוטל אחריות בקליטת תלמידים חדשים, בטיפוח הנוי ובעלי החיים, משתתף בתהליכי קבלת החלטות לגבי תכנית לימודיו ומצבו, תורם בפועל להחלטות לגבי תלמידים אחרים, לגבי נהלים וחוקים של בית הספר ובנוסף מסייע בפתרון בעיות אמיתיות שלו ושל עמיתיו. ניהול העבודה הטיפולית-חינוכית בברושים משקף "תהליכים מקבילים" בין העבודה בתוך הצוות, בין הצוות לבין התלמידים ובתוך קהילת התלמידים. העבודה מושתתת בעיקרה על העצמה (EMPOWERMENT) של כל פרט בבית הספר לקבלת אחריות מלאה על עצמו, מעשיו ועל זולתו. העצמה לפי תפיסת "ברושים", איננה על כן האצלת אחריות לאחר או הסרת אחריות ממך, אלא לקיחת אחריות הן על הפרט והן על הכלל.

אומנות האוריגמי בבית ספר "ברושים", בהנחייתה של מירי גולן, מהווה כלי חינוכי לימודי בתהליך הטיפולי והשיקומי של התלמיד. מעצם מהותה כאומנות המשלבת בתוכה ניירות צבעוניים, נינוחות המאפשרת חופש לדמיון, מהווה אמנות האוריגמי עבור התלמידים שדה פעולה מאתגר שאינו איום. היא מאפשרת חופש פעולה וביטוי יצירתי. ניתן "לקלקל" ולקפל מחדש וניתן לקפל דגמים עפ"י הוראות. ניתן להמציא דגמים חדשים כפעילות יצירתית עצמאית. ככלל, זוהי עבודה יצירתית ללא שיפוטיות. הפרט יוצר תוך כדי אינטראקציה עם ילדים אחרים וכך ישנה אפשרות לשתוף פעולה ועזרה הדדית.

אמנות האוריגמי מאפשרת גירוי קוגניטיבי, המצריך תכנון, חשיבה וביצוע. זוהי פעילות תהליכית המאפשרת לפרט לחזור ולשחזר את פעולותיו וע"י כך גם לבקר את תהליכי עבודתו ולבצע שינוי (משוב עצמי וסביבתי). הוא מעשיר ומפתח את החשיבה הלוגית והתפיסה המרחבית ויחד עם זאת מחזק ומפתח כישורים מוטוריים.

תהליך העבודה מהנה, צבעוני, באווירה נינוחה ובלתי מחייבת, שבסופה ישנו תוצר ממשי, ובכך הוא מאפשר לילדים להתנסות בחוויה של הצלחה פסיכולוגית. עבור תלמידים שחוו עד כה כישלונות במערכת החינוכית זוהי התנסות ראשונה בחוויה של הצלחה המלווה במשוב חיובי והכרה מהסביבה (הילדים האחרים העובדים עימם, הורים, מורים וכו'). חוויה זו מתחילה להוות את אחד המרכיבים הבסיסיים בתהליך שיקום הדימוי העצמי והתפיסה העצמית של הפרט. לדוגמא, ניתן להבחין בילדים עם חשיבה לוגית "הנדלקים" מיידית לנושא האוריגמי. הניירות הצבעוניים, הנינוחות שבאווירה, מגרים את דמיונם וחשיבתם. הם רוכשים במהירות את הבסיס לעבודה נכונה ומתחילים ביצירה תוך ריכוז מוחלט (לעיתים עד כדי השתעבדות חיובית לנייר כעין "ADDICTION TO PAPER"). ב. וד. למשל, נוהגים להחזיק בתיקיהם ניירות צבעוניים ובשעת מצוקה נפשית, כעס, תסכול, עצב הם מוציאים את הניירות הצבעוניים, יושבים ועובדים וע"י כך נרגעים.

העבודה באורגאמי מאפשרת לעבוד עם התלמיד על תחומי הקושי שלו בלי לציין את האלמנט הטיפולי. אצל תלמידים רבים, בעיקר בגיל ההתבגרות ישנה התנגדות לנושא הטיפולי, אך ישנה הענות חיובית לעבודה בלתי מחייבת. ישנם גם תלמידים עם קושי מוטורי, קושי בתפיסה מרחבית או בהבנה לוגית אך בעלי פוטנציאל חבוי אותו יש לפתח תוך עידוד וחיזוק הביטחון העצמי. העבודה עמם הינה הדרגתית מאד, מתוכננת ובנויה על חוויות הצלחה חוזרות. בהדרגה רוכש הילד את המיומנויות הדרושות לעבודה ולתחושה של "הצלחתי! אני יכול!". בשלב השני יעברו לבחירה עצמאית של הפעילות. האיתגור הוא הדרגתי, מלווה במשוב המאפשר למידה והבנה. כך היה במקרים של ס. ור. אשר משמשים כיום מדריכי אורגאמי לתלמידים חדשים. שניהם יוצרים ומפתחים דגמים חדשים ומורכבים.

האתגר בעבודה באורגאמי הינו בסוגי החומרים המוצגים לילדים, תכנון העבודה והבחירה שעושה הפרט. העבודות הינן בדרגות קושי שונות ומתפתחות. ישנם תלמידים כמו ב. או ד. המתחילים לעבוד באופן עצמאי לאחר שיחה קצרה המאפשרת להם את התחלת העבודה. לעומתם, ישנם תלמידים שיש לבחור עבורם את סוג העבודה ולתכנן עבורם את שלבי ההתפתחות. ככלל, חשוב לנו לזכור כי האיתגור הוא הדרגתי ותמיד מלווה במשוב תהליכי המאפשר למידה והבנה, והתוצר מחזק את חווית הצלחה. זו מצידה תורמת לבניית האישיות התלמידית וחיזוקה החיובי. יחד עם זאת, האורגאמי גם הופך לפרס חיובי ומחזק לאחר הפעילות הלימודית.

האורגאמי מאפשר עבודה על מוטוריקה עדינה מבלי לדבר בלשון "טיפול במוטוריקה". הילדים עובדים ומפתחים מיומנויות חסרות מבלי להתעמת עם הצורך להודות בקושי ובצורך בטיפול, דבר המבייש ומעורר התנגדות אצל מספר רב של ילדים. כך למשל, האורגאמי מאפשר לילד לעבוד בלי להשתמש במספרים. ד. ילד אינטליגנטי ביותר הסובל מליקויי למידה ובעיות מוטוריות, התלהב ביותר מנושא קיפולי הנייר. האם טענה שהנושא איננו מתאים לו מאחר והוא סובל גם מבעיות מוטוריות וידיו רועדות כאשר הוא מחזיק בעפרון או צריך לגזור במספריים. העבודה עם ד. בחדר האורגאמי תוכננה כך שלא יזדקק לכלים אלו ואכן הוא התגלה כאמן בקיפולי נייר. הוא יצירתי ביותר ועבודתו מתבססת על הכישורים והיכולות הקיימות בו ועל חיזוקם. בהדרגה ניתן יהיה לעבוד עמו על קשייו.

ב. ילד נבון ביותר עם בעיות למידה, התקשה ביותר בקליטת הקריאה בביה"ס הרגיל והופנה ל"ברושים" עקב התפרצויות זעם קשות ביותר וחוסר כל מוטיבציה לימודית. ב. אינו לומד בכיתה, אבל נמשך ביותר לקיפולי הנייר עד לעבודה אובססיבית בנושא. לעומת זאת, סרב לשתף פעולה בשערי הקריאה וחיבל בהם. גישה טיפולית כוללנית ושיתוף פעולה בין מירי גולן, המחנכת והמורה לקריאה, איפשרו שינוי משמעותי בגישתו של ב.

בשיחה המשותפת עם הילד, כשמירי, איתה יצר קשר של אמון ואהבה, היא המובילה בתהליך טיפולי זה, מתוך הבנה של תהליכי עבודה באורגאמי, הצורך בגבולות של זמנים ועבודה, קיבל ב. החלטה לגבי חלוקת זמנו אורגאמי-שעות כתיבה-שעות קריאה. ב. הוא CASE MANAGER של עצמו, ומירי מקבלת ממנו דווח. הוא הסביר את התוכנית ודאג להכתיבה לתיקו האישי באישור המחנכת והמורה לקריאה. זוהי דוגמה לשיתוף בין מורים ובין מקצועות בתהליך טיפולי-שיקומי של הילד. כמו כן קיים כאן עקרון ההעברה וההכללה.

ההצלחה שחוה ב. בפעילויות האורגאמי חיזקו את תפיסתו העצמית ובטחונו העצמי ואפשרו לו העברה לנושאים אחרים, שבהם עדיין חווה תסכול ונרתע מעבודה. הוא עובד על תהליך של חשיבה הדרגתית מחוזקת ע"י המורה. הוא לומד להבין מדוע היה מתפרץ קשות ומסתובב ימים בחצר ביה"ס. מירי עבדה עמו על הבנה של תהליך התכנון והביצוע באורגאמי ואת התובנה הזו הוא מעביר לתחום ההתנהגותי. למשל, כיצד הוא מתכנן התפרצותי, מה הגורם לכך ומהם השלבים שהוא עובר עד להסתובבותו בחצר. מכאן ניתן היה לחשוב ולשקול דרכי התנהגות אלטרנטיביים, להחליט על אפשרויות הבחירה ולבדוק את יישומם.

באורגאמי עובדים על היצירתיות של האדם ולא על הלכות שלו ואין בו מן האיום. הילד מקפל נייר ואם לא הצליח הריהו חוזר ופותח את הקיפול ומנסה שוב. כשרואים את הבעת הגאווה והחשיבות כאשר מגיע ב. לביה"ס ובידו תיק הניירות ועבודותיו האישיות, רואים ילד שמצא עניין ותעסוקה ומקור לגאווה עצמית והצלחה. שינוי זה שעובר הילד משפיע גם על המשפחה. הוריו של ב. שותפים להצלחתו ומלווים אותו כאשר הוא מציג את עבודותיו בתערוכות של מחוז תל אביב או בפעילות ההוראה שלו. זוהי הזדמנות עבור הורים לחוות הצלחה עם ילדם לאחר שנים של תסכול ותחושת אכזבה.

בעבודת האוריגאמי ניתן ביטוי גם לנלמד בכיתות, תהליכים טיפוליים התנהגותיים מקבלים את חיזוקם. תהליך ההבנה והתבונה של הפרט לגבי עצמו מועברים לתחומי ההתנהגות והלמידה בשיעורים האחרים, אצל מורים שונים ובהפסקות. ביטוי ליצירתיות ניתן לראות ע"י "גיוס" ושיתוף המורים לפעילויות שונות בביה"ס. קירות ביה"ס ותערוכות מתחלפות הנן ביטוי ליצירה מגוונת ובלתי פוסקת. מירי מפעילה את המורים והתלמידים ואף את ההורים בפעילות יצירה ושילוב שאר תחומי האומנות בבית הספר. שיעורי האוריגאמי משולבים בשאר תחומי הלמידה והעשייה באופן אינטגרלי.

התיאור הבא ממחיש את עבודת האוריגאמי, השלכותיה על התלמידים ואת הקשרים בתוך הצוות שהיא מאפשרת. ל-ד. בן ה-8 וחצי היה שבוע קשה, הוא לעג לאחרים והתנהג בצורה בלתי נאותה. רק בימים בהם היה שיעור אוריגאמי, התנהג באופן שונה. מירי, המורה לאוריגאמי לקחה את התלמיד לשיחה אישית על מכתב שכתב. מירי אמרה לו שהמכתב מרגש אותה אבל משמח אותה רק ב-50% מכיוון שנימסר לה שהוא לא משנה את התנהגותו. היא אמרה לו שחשוב שהתלמידים שיגיעו איתה לאירועים, לטלביזיה ולתערוכות, יהיו תלמידים שהתנהגות שלהם דומה לשלה. מירי הוסיפה ואמרה לו: "כתבת במכתב שאני אלופה באוריגאמי, אבל אם הייתי אלופה ומתנהגת בצורה מזלזלת האם היית חושב שאני מורה טובה?" ד. אמר שלא ומירי ענתה: "עכשיו יש לך משימה נוספת וזה להתנהג כמו אוריגאמיסט מכובד! נראה לי שאתה יכול להבטיח אבל מה תעשה ברגע שתתחיל להתנהג שלא כשורה, איך תעצור את זה?" ד. השיב שחשוב לו להיות כמוה ושהוא ישתדל. בתגובה סיפרה לו של-ב. היו קשיים והוא השתמש בפטנטים מסוימים ומאז התנהגותו השתנתה. מירי זימנה את שני התלמידים לשיחה משותפת. וכך היא דווחה לי על המשך: "ישבתי מול שניהם וסיפרתי לב. על "הבעיה" של ד., ב. הזדקף ופניו קרנו. הוא סיפר לד. על ההתפרצויות שלו ואיך הוא שולט בהם. סיכמנו שבכל פעם שיהיה לד. קשה הוא ייקח ניירות ויקפל. ד. סיפר שזה מה שהוא עושה בבית בכדי להירגע. מהשיחה הזו יצאו שני התלמידים נשכרים".

פעילות האוריגאמי שלנו חורגת הרבה מעבר לגבולות בית הספר. תוכנית זו מאפשרת לתלמידים לפתח כישורים ויכולות להציג את עבודותיהם ברמת המחוז. תלמידי ברושים בהנהגת מירי היו פעילים ביותר בעצרת למניעת האלימות. תלמידים ישבו בקהל של המוני איש בכיכר רבין ולימדו אחרים לקפל עגורי שלום. ב-23.11.99 יצג התלמיד ב. את ילדי ישראל במפגש עם הדלאי לאמה, חתן פרס נובל לשלום.

דוגמא לתהליך עבודה עם שני תלמידים

ד. בן 8 תלמיד כיתה ד'

ד. הינו ילד נבון ביותר עם יכולת מצוינת לחשיבה לוגית ומרחבית. רגשית ד. תינוקי ביותר וחסר כישורים חברתיים. מהמפגש הראשון עם שיעורי האוריגאמי גילה התלהבות בלתי רגילה. ניתן לומר עליו כי הוא "מטורף" על אוריגאמי. הוא תכנן ובנה חנוכייה לבד. דאג להזמין את אמו לביה"ס וזכה להתפעלותה ושבחיה (ד. הוא בן לאם חד הורית). בשיעורי האוריגאמי התנהגותו של ד. היא למופת. לעומת זאת, בכיתתו הוא מפריע ובעיקר, מתגרה ופוגע בלי הרף בתלמידי הכיתה. מחנכת הכיתה "גייסה" את שיעורי האוריגאמי, האמון והקשר האישי שיש לד. איתי (מורת האוריגאמי) לבניית תוכנית לשינוי התנהגותי אצל ד. בשיעור אוריגאמי שהיה לכל הכיתה לא ניתנה לו הזכות לעבוד. הוא ישב והסתכל בילדים העובדים. זאת בשל התנהגותו בכיתה. כל השיעור הוא ישב בדממה וניסה לשמור בזיכרון את ההוראות שניתנו במהלך השיעור. ל-ד. היה זה עונש על התנהגותו בכיתה לחבר, מבחינתי היה כאן גם ערך מוסף של למידה, אימון לזיכרון פיתוח קשב וריכוז ופיתוח מיומנות לוגית. תגובה זו התאימה ל-ד. לתלמיד אחר לא הייתי מגיבה כך. כמו כן ישנו כאן שיתוף פעולה מתוכנן עם מחנכת הכיתה. פעמים רבות היא מבקשת שאכנס לכיתה כאשר ד. מתנהג בלי שליטה כדי לשבת לידו ולהרגיעו ואכן זה עובד.

ב. ה. בן 8, תלמיד כיתה ג'

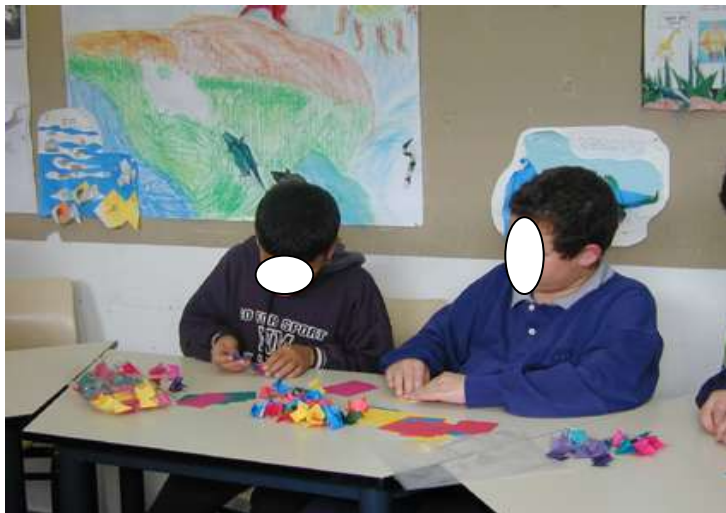
ב. הוציא את עצמו מהכיתה לאחר התפרצות של זעם וחוסר רצון לעבוד. במשך שלושה ימים הסתובב ב. בחצר ביה"ס וסרב להיכנס לכיתה. ב. הינו ילד נבון ביותר עם ליקויי למידה שעיקר ביטויים בקשיי קריאה. בכל פעם ב. נתקל במטלה לימודית המאיימת עליו, הוא מתפרץ בזעם, פוגע ברכוש ויוצא מהכיתה לימים.

ביום ג' הגעתי לבית הספר ומצאתי את ב. מחוץ לביה"ס. ביקשתי ממנו להתלוות אלי ולהיכנס לתוך ביה"ס. ב. הרכין את ראשו ונענה לי. ביקשתי ממנו להיכנס לחדר האוריגאמי כדי להירגע ולחשוב על התנהגותו. ב. הסביר לי שהוא מסרב ללמוד עם המורה לקריאה וכתוצאה מכך גם

"הסתבך" עם המחנכת שלו. בעצם, ב. "שובת" ומסרב לחזור לכיתה. בשיחה שניהלנו הובלתי את ב. לבדוק את המהלכים השונים של התנהגותו (גורם מניע, שלבים בתגובה, אפשרויות התכנון והבחירה - במקביל לשלבי העבודה באוריגמי). הסתבר כי ב. נלחץ משיעור קריאה ולכן הייתה התפרצות. כמו כן הסתבר כי אמו נסעה מחוץ לעיר דבר שכנראה הוסיף ללחץ. ב. ישב שעתיים בחדר ועבד וע"י כך גם הרגיע את עצמו. בינתיים גיבשנו ביחד תוכנית אשר תאפשר לו לחזור ולתפקד בכיתה. מעתה האחריות לביצוע היא על ב. ביחד זימנו את שתי המורות לשיחה משותפת. ב. הסביר את הסיבה להתפרצותו. הוא טען ששיעור הקריאה קשה לו, המטלות מאיימות עליו, וקשה לו להתמודד איתן. ב. היה מסוגל לתאר את כל מהלך האירועים. כעת היה צריך ב. לשקול את האפשרויות השונות לפתרון הבעיה ולבחור מביניהן. בחירה מתוך שתי אפשרויות: לוותר על שיעורי קריאה או להתמודד עם הקושי ולהישאר בשיעורי הקריאה. יחד עם ב. בדקנו את הרווח וההפסד שבכל אחת הבחירות. בשיקול הדעת שעשינו יכולתי להביא נימוקים והתנהגויות של ב. שקיבלתי משיחה מקדימה עם אביו.

בשיחה עם ב. הוקדש זמן לנתח ולהבין את התנהגותו המתפרצת. ביקשתי ממנו שינסה למצוא את הגורמים המניעים אותו ומובילים אותו עד להתפרצות. וזאת במטרה לפתח אצל ב. מודעות עצמית שההתפרצויות מתוכננות ונשלטות. נתתי לב. שעתיים נוספות לשבת בחדר ולרשום לעצמו את הנקודות לשיחה.

ניסינו לחשוב על אפשרויות אלטרנטיביות לתגובה כדי למנוע התפרצות בעתיד. ב. הדפיס את עיקרי החלטות שלו. העתק אחד שמר בכיסו לשעות הקשות לתזכורת עצמית והעתק שני תייק בתיקו האישי לאחר שיחה משותפת עם המורות שלו. סיכמנו על תקופה של ניסיון ודווח. סוכם עם ב. שאם יעמוד בהתחייבותו יוכל להצטרף לקורס מדריכים לאוריגמי. ב. לא חזר לכיתה. באותו יום הוא ישב כל היום בחדר ועבד באוריגמי. ביום שלמחרת חזר לכיתה. עברו חודשיים ללא התפרצויות. ב. לומד ומתקדם בקריאה וממשיך לדווח לי על לימודיו, על קשייו ועל הפעמים שהוא מצליח להימנע מהתפרצות. אנו מתעדים דיווחים אלו. כיום משתתף ב. בקורס מדריכים לאוריגמי המשמש לו כחיזוק חיובי.

תלמידי ברושים בחדר האוריגאמי
פניהם הוסתרו בכדי לשמור על פרטיותם.